

Геннадій О. Гончаров
**ШЛЯХИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДСИСТЕМИ
НЕДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**

У статті розглянуто проблеми вдосконалення підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва в Україні. Проаналізовано сучасні підходи до їх наукового осмислення. Надано оцінку сучасного стану вказаної підсистеми. Обґрунтовано шляхи інтенсифікації її розвитку.

Ключові слова: економічна безпека; малий бізнес; інтенсифікація розвитку.

Літ. 20.

Геннадий А. Гончаров
**ПУТИ ИНТЕНСИФИКАЦИИ РАЗВИТИЯ ПОДСИСТЕМЫ
НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

В статье рассмотрены проблемы совершенствования подсистемы негосударственного обеспечения экономической безопасности малого предпринимательства. Проведен анализ современных подходов к ее научному осмыслению. Дана оценка современного состояния указанной подсистемы. Обоснованы пути интенсификации ее развития.

Ключевые слова: экономическая безопасность; малый бизнес; интенсификация развития.

Gennadiy O. Goncharov¹
**WAYS TO INTENSIFY THE DEVELOPMENT OF THE NON-STATE
SUPPORT SYSTEM FOR SMALL BUSINESS ECONOMIC SECURITY**

The article describes the issues of development and improvement of the nonstate support system for economic security of small business. The current approaches to its scientific interpretation are analyzed. The current state of the system under study is estimated. The ways to intensify its development are presented.

Keywords: economic security; small business; intensification of development.

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність формування загальнонаціональної системи економічної безпеки малого підприємництва значно актуалізувала проблеми, пов'язані з інтенсифікацією розвитку її недержавної складової. Дослідження процесу формування підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва протягом останнього десятиліття дозволяє виділити наступні проблемні аспекти: 1) ця підсистема формується під впливом різноспрямованих факторів, що створює суперечності, які необхідно усунути в процесі інтенсифікації її розвитку; 2) незважаючи на те, що сьогодні в нашій країні фактично створено основні елементи сучасного ринку безпеки, наявність певних інституціональних, нормативно-правових, організаційних проблем значно знижує здатність недержавної індустрії безпеки протистояти широкому діапазону загроз малому підприємству; 3) основу даної підсистеми складають окремі структури корпоративної безпеки, які опікуються власними проблемами безпеки і тому не спроможні на на-

¹ Kyiv Co-operative Institute of Economics and Law, Ukraine.

лежному рівні вирішувати специфічні проблеми безпеки малого підприємництва; 4) в Україні сьогодні накопичено певний успішний досвід державно-приватного партнерства в сфері безпеки підприємництва на національному рівні управління економікою, однак на регіональному та місцевому рівнях таке партнерство знаходиться у зародковому стані; 5) у межах системи корпоративної безпеки Українського союзу промисловців і підприємців відбувається процес формування системи різноманітних реєстрів в сфері економічної безпеки (інформація щодо: суб'єктів безпеки недержавної форми власності, економічних злочинів, недобросовісних партнерів, рейдерів тощо), однак ці реєстри мають значні недоліки (неповна база, недоступність бази для широкого загалу підприємців, недостатнє фінансування та технічне оснащення тощо); 6) система підготовки кадрів для суб'єктів безпеки недержавної форми власності має недостатню матеріальну та методичну базу, не вистачає також і кваліфікованих викладачів та інструкторів; 7) потребує подальшого розвитку нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів безпеки недержавної форми власності (загальне законодавче врегулювання відносин в галузі детективної та охоронної діяльності, використання зброї та спецзасобів тощо); 8) рівень розвитку інфраструктури ринку безпеки (мережі надання послуг безпеки; торговельні мережі засобів безпеки; консалтингові, юридичні, аудиторські фірми, страхові послуги в сфері безпеки) залишається недостатнім, що негативно впливає на асортимент та якість послуг та засобів безпеки; необгрунтовано високими залишаються ціни послуг безпеки; 9) сьогодні в Україні відсутні реальні механізми захисту комерційної таємниці; 10) на сьогоднішній день не сформовано адекватних сучасним умовам господарювання та прогресивним стандартам безпеки стереотипів підприємницького мислення (переважна кількість підприємців витрачає кошти на безпеку за залишковим принципом або у випадку усвідомлення факту прямої залежності збитків від особистих витрат на забезпечення безпеки).

Аналіз останніх публікацій. Актуалізація вищевказаних проблем призвела до підвищення зусиль науковців у пошуку шляхів їх вирішення. Серед останніх публікацій, присвячених проблемам вдосконалення економічної безпеки малого підприємництва, слід виділити праці таких вчених: К.В. Богуна [11], З.С. Варналія [12], Т.Г. Васильців [13], О.С. Дашковського [20], К.В. Коваленко [14], О.С. Камушкова [18], В.Д. Ляпіна [16], Г.В. Стричака [17], В.О. Ткача [18], А.А. Фастовець [19], С.В. Філіппова [20] та ін.

Огляд вказаних публікацій дозволяє виокремити певні методологічні підходи до вирішення проблем вдосконалення підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва.

По-перше, це підхід до розгляду проблем вдосконалення системи недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва через призму конкретного підприємства. Подібне бачення проблеми можна зустріти у публікаціях, наприклад, К.В. Богуна [11], О.С. Камушкова [18], Г.В. Стричака [17], В.О. Ткача [18] та ін. Прихильники даного підходу, як правило, постановку проблем вдосконалення «системи економічної безпеки малого підприємництва» здійснюють на національному рівні, а вирішити їх намагаються зусиллями держави і, знову ж таки, окремого малого підприємства. Такий

методологічний підхід, на наш погляд, розмиває межі різномасштабних категорій «мале підприємство» і «мале підприємництво», залишаючи поза рамками дослідження такі важливі елементи «системи економічної безпеки малого підприємництва», як: суб'єкти, об'єкти, фактори, загрози та інструменти регулювання безпеки галузевого, секторального, регіонального та місцевого рівнів. Тому логічним наслідком є недостатня увага представників цього підходу до проблем формування безпечного бізнес середовища та розвитку ринку послуг та засобів безпеки [18].

По-друге, це підхід, який досліджує проблеми вдосконалення «системи економічної безпеки малого підприємництва» на рівні окремого абстрактного підприємства. Такий підхід демонструють в своїх публікаціях О.С. Дашковського [20], К.В. Коваленко [14], С.В. Філіппова [20] та ін. Не применшуючи досягнення науковців, що застосовують даний методологічний підхід, слід зауважити, що дослідження проблем економічної безпеки окремого абстрактного підприємства не може замінити дослідження секторальних проблем і не дозволяє знайти шляхи вдосконалення як системи економічної безпеки конкретного підприємства, так і системи економічної безпеки малого підприємництва як сектора економіки України. Недоліком такого підходу, на нашу думку, також є те, що він не враховує потенціал недержавної складової системи економічної безпеки малого підприємництва, ігнорує важливість інфраструктури безпеки підприємництва та ін.

По-третє, необхідно виокремити підхід, представники якого вважають, що економічну безпеку слід досліджувати лише на рівнях держави або окремого підприємства, і заперечують необхідність її дослідження на рівні малого підприємництва як сектора національної економіки. Однак, якщо окреме мале підприємство, як правило, не має власної системи та сил безпеки, а держава лише створює умови для бізнесу, то відповідно до логіки вказаного підходу, економічна безпека малого підприємництва «або є, або її немає». Тому проблеми розвитку підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва є звичайними проблемами розвитку підприємства. Подібна позиція нам представляється хибною, хоча і має право на існування. Таку позицію досить часто можна почути під час усних наукових дискусій на конференціях, в процесі захисту дисертацій та ін.

По-четверте, слід виділити підхід до дослідження проблем вдосконалення «системи економічної безпеки малого підприємництва», який застосовують в своїх публікаціях З.С. Варналій [12], Т.Г. Васильців [13], В.Д. Ляпін [16], А.А. Фастовець [19]. Даний підхід дозволяє досліджувати проблеми формування та вдосконалення «системи економічної безпеки малого підприємництва» та її підсистем на різних рівнях функціонування економіки: національному, регіональному, галузевому, секторальному, окремого підприємства. Представники даного підходу також враховують закордонний досвід недержавного забезпечення безпеки підприємництва, пропонують шляхи його впровадження в Україні. На наш погляд, такий методологічний підхід є найбільш перспективним і потребує подальшого розвитку.

Мета дослідження. Слід зазначити, що в межах розглянутих підходів розроблено лише загальні основи зміцнення економічної безпеки малого підпри-

ємництва як сектора національної економіки. Прикладним дослідженням підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва приділяється недостатньо уваги. Тому пошук шляхів інтенсифікації розвитку підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва залишається важливим науковим завданням. Зробити внесок у вирішення цього важливого наукового завдання є метою даної публікації.

Основні результати дослідження. Безумовно, для пошуку шляхів розвитку вказаної підсистеми необхідно дослідити її еволюцію та сучасний стан. Слід констатувати, що процес розвитку підсистеми недержавного забезпечення безпеки підприємництва розпочався як ініціатива «знизу», а організаційні структури цієї підсистеми формувались в результаті поширення громадського руху підприємців на чолі з Українським союзом промисловців та підприємців (УСПП). У 2003 р. ініціативною робочою групою під егідою УСПП на основі прикладних досліджень сучасних загроз безпеці підприємництва було визначено стратегічні завдання формування недержавної системи безпеки підприємництва (НСБП). Як найважливіші з них виділимо: 1) постійну роботу над урахуванням змін в економічній ситуації та інших факторів, що впливають на підприємницьку діяльність, з метою вдосконалення функціонування недержавної системи безпеки підприємництва; 2) розробку і вдосконалення чинного законодавства відповідно до суспільно-економічних потреб становлення і розвитку недержавної системи безпеки підприємництва; 3) структурування приватних економічних суб'єктів, які надають послуги у сфері безпеки, під егідою УСПП як тимчасового координаційного центру; 4) створення механізмів взаємодії недержавних і державних суб'єктів сектору безпеки на центральному і регіональному рівнях; 5) впровадження в Україні загальновизнаних міжнародних стандартів в галузі безпеки підприємництва; 6) налагодження ефективної взаємодії з найбільш відомими міжнародними компаніями у цій сфері [15].

В процесі реалізації вищевказаних стратегічних завдань було здійснено ряд важливих досягнень, які свідчать про певний рівень сформованості недержавної системи безпеки підприємництва, а саме: 1) залучення до цього процесу значної кількості підприємств-членів УСПП (371 корпоративного члена УСПП, які виробляють понад 80% ВВП України) [15]; 2) налагодження співпраці УСПП з Кабінетом міністрів України шляхом підписання щорічних меморандумів про партнерство та співробітництво й реалізації планів спільних дій [4]; 3) формування та розвиток ринку безпеки, здатного надавати широкий діапазон послуг безпеки: від фізичної охорони об'єктів та суб'єктів підприємництва до забезпечення безпеки в електронних інформаційних мережах; від інформаційно-аналітичних і консалтингових послуг у сфері безпеки до аудиту, правового захисту тощо; 4) створення організаційної та управлінської структур системи корпоративної безпеки членів УСПП; 5) надання конкретної допомоги підприємствам щодо нейтралізації загроз з боку правопорушників; 6) створення внутрішнього (для членів УСПП) банку інформації про недобросовісних клієнтів, страхувальників, фірми та осіб, пов'язаних із кримінальними структурами, випадками шахрайства з фінансовими ресурсами тощо; 7) проведення підготовчої роботи до об'єднання з іншими громадськими

організаціями та суб'єктами господарювання в сфері безпеки з метою створення єдиної національної системи безпеки підприємництва.

Все це свідчить, що зусиллями громадського руху підприємців фактично було закладено організаційні, управлінські, інформаційні основи сучасної недержавної системи безпеки підприємництва. Це значно посилює можливості для інтенсифікації її розвитку. Також слід відзначити, що під впливом громадського руху підприємців та тиску підприємницького лобі влада нарешті включила у якості ключових завдань політики національної безпеки України у внутрішній сфері «сприяння розвитку недержавної системи безпеки та законодавче забезпечення її діяльності» до Стратегії національної безпеки України [2]. Фактично вперше за роки незалежності України в державі створились необхідні умови для інтенсифікації розвитку недержавної складової економічної безпеки підприємництва. Під впливом такого стратегічного бачення державою ролі та місця недержавної системи безпеки підприємництва нарешті рушив з місця і процес вдосконалення її нормативно-правової бази. У березні 2012 р. Президентом України було підписано Закон України «Про охоронну діяльність» [1], який став першим нормативно-правовим актом, що регламентує діяльність приватних суб'єктів безпеки. Однак подальший розвиток законодавства призупинився у зв'язку з концентрацією зусиль влади спочатку на Євро-2012, потім на підготовці асоціації з ЄС. Політична криза 2013–2014 рр. спричинила додаткову тривалу паузу в цьому процесі.

Все вищевикладене доводить, що сучасний стан підсистеми недержавного забезпечення безпеки підприємництва не дозволяє їй повноцінно виконувати свої функції на адекватному сучасним вимогам та стандартам безпеки рівні. Забезпечуючи певний рівень корпоративної безпеки організованого в межах союзів та рухів підприємництва в цілому, ця підсистема майже не опікується специфічними проблемами економічної безпеки малого підприємництва. Це потребує інтенсифікації процесу її вдосконалення. Для виконання цього завдання пропонуємо.

1. Для подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів ринку безпеки приватної форми власності у найближчий час Верховній Раді України розглянути та ухвалити законопроекти «Про детективну діяльність» [5], «Про дозвільну систему у сфері поведінки зі спеціально визначеними видами зброї» [6], «Про зброю» [7], «Про обіг зброї невійськового призначення» [8], «Про охорону прав на комерційну таємницю» [9], «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб» [10], в яких чітко регламентувати повноваження та відповідальність приватних суб'єктів господарювання та їх об'єднань у тій чи іншій сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Також потрібно внести зміни у «Кодекс України про адміністративні правопорушення» та «Кримінальний кодекс України», передбачивши відповідальність за правопорушення у сфері приватної діяльності з безпеки, а також створити дієві механізми для впровадження норм ухвалених законів.

Реалізація пропозиції дозволить сформуванню повноцінну нормативно-правову базу недержавного забезпечення безпеки підприємництва, що надасть новий поштовх розвитку ринку послуг та засобів безпеки (розширення

асортименту послуг та засобів безпеки, впровадження більш високих стандартів послуг та засобів безпеки, конкурентних механізмів ціноутворення тощо). Це розкриє нові можливості для формування національної системи економічної безпеки малого підприємництва за рахунок створення належного нормативно-правового забезпечення.

2. На основі вимог вищевказаних законів та відповідних змін, внесених у «Положення про Державну службу охорони при Міністерстві Внутрішніх справ» [3], впровадити дієві механізми захисту економічної конкуренції на ринку послуг та засобів безпеки. Обмежити монопольне положення державної служби охорони охороною об'єктів державної форми власності підвищеного соціального значення (АЕС, органи влади вищого рівня, державні банки тощо). Дозволити суб'єктам державної власності укладати господарські угоди на придбання послуг безпеки у суб'єктів господарювання приватної власності.

Реалізація пропозиції дозволить усунути монополію державної служби охорони на ринку охоронних послуг, підвищити рівень конкурентності ринку послуг безпеки, прискорить його розвиток. Зменшення рівня монополізму сприятиме входу на ринок безпеки значної кількості нових суб'єктів господарювання, які оберуть в якості цільового сегменту ринку сектор малого підприємництва.

3. Шляхом внесення змін у законодавство України в сфері дозвільної системи, державної реєстрації підприємств, ліцензування, адміністративних послуг, державного контролю в сфері господарської діяльності впровадити: а) особливості видачі дозволів та ліцензій, державної реєстрації та державного контролю щодо суб'єктів ринку послуг та засобів безпеки; б) умови ліцензування; в) стандарти якості послуг та засобів безпеки; г) особливості надання адміністративних послуг суб'єктам безпеки.

Реалізація пропозицій дозволить впорядкувати та спростити дозвільну систему в сфері господарської діяльності на ринку безпеки. Спрощення процедур з одного боку та врахування особливостей бізнесу в сфері безпеки з іншого нададуть можливість значно збільшити обсяг та розширити асортимент послуг безпеки, у т.ч. в сфері економічної безпеки малого підприємництва.

4. З метою координації зусиль державних та недержавних суб'єктів безпеки створити при Міністерстві внутрішніх справ та його територіальних управліннях постійно діючі робочі групи для взаємодії з об'єднаннями суб'єктів та суб'єктами безпеки недержавної форми власності.

Впровадження цієї пропозиції дозволить реалізувати потенціал державно-приватного партнерства на ринку послуг та засобів безпеки, оптимізувати масштаби та логістику використання ресурсів безпеки, підвищити якість послуг, спростить доступ на ринок послуг та засобів безпеки суб'єктам малого підприємництва.

5. З метою інтенсифікації інформаційного забезпечення функціонування НСБП впровадити у найближчий час єдиний інформаційний банк безпеки підприємництва, який би включав в себе такі масиви інформації: а) єдиний реєстр суб'єктів безпеки недержавної форми власності; б) єдиний реєстр підприємців-порушників законодавства у сфері господарської діяльності та безпеки підприємництва; в) єдиний реєстр рейдерів та рейдерських операцій;

г) єдиний реєстр рішень судів, що сприяли рейдерським захопленням; д) інформаційний банк успішного досвіду, методів, засобів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; е) інформація з найгостріших питань загроз підприємницькій діяльності; ж) банк аналітичної інформації у сфері новачій законодавства в галузі безпеки підприємницької діяльності тощо.

Створення такого інформаційного банку допоможе підвищити рівень інформаційного забезпечення діяльності недержавних суб'єктів безпеки, що дасть значний організаційний та економічний ефект. Доступ до такої інформації широкого загалу підприємців, у т.ч. суб'єктів малого бізнесу, дозволить їм краще орієнтуватись у інформації про загрози бізнесу та їх джерела, суб'єктів безпеки та їх можливості.

6. З метою вдосконалення кадрового забезпечення НСБП впровадити: а) національну систему підготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів з безпеки підприємництва (на базі профільних ВНЗ); б) систему підготовки менеджерів безпеки середньої та нижньої ланок управління, спеціалістів безпеки (на базі професійних коледжів); в) систему ступеневої освіти у сфері безпеки (інтегрувати курси підготовки охоронців та охоронників у національну систему підготовки та підвищення кваліфікації кадрів безпеки); г) практику залучення до розробки ліцензійних умов та процедур ліцензування освіти в сфері безпеки експертів Української федерації професіоналів безпеки та Ради корпоративної безпеки УСПП.

Впровадження цієї пропозиції надасть можливість значно підвищити рівень підготовки кадрів для забезпечення потреб ринку безпеки України, забезпечити пряму взаємодію між навчальними закладами та професійними недержавними структурами безпеки.

7. З метою формування адекватного сучасним умовам господарювання підприємницького мислення щодо забезпечення належного рівня безпеки підприємницької діяльності впровадити: а) наказом Національної ради з питань телебачення та радіомовлення нормативів віщання на теми безпеки підприємницької діяльності для ЗМІ; б) телевізійні курси з ліквідації безграмотності в сфері безпеки підприємницької діяльності; в) аналогічні навчально-методичні матеріали в мережі Internet.

Реалізація цієї пропозиції дозволить за певний час змінити ставлення підприємців до загроз бізнесу на більш відповідальне, збільшити обсяг попиту на послуги та засоби безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Впровадження пропозицій щодо інтенсифікації розвитку підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва дозволить значно підвищити власні можливості недержавних суб'єктів безпеки, посилити взаємодію між державними та недержавними суб'єктами ринку безпеки, зменшити рівень його монополізму, впровадити ефективну інформаційну систему, систему підготовки кадрів в сфері безпеки та сформувати адекватне ставлення підприємців до питань її забезпечення. Така інтенсифікація допоможе прискорити процес формування національної системи економічної безпеки малого підприємництва, що відкриє нові перспективи наукових досліджень у галузі забезпечення економічної безпеки малого підприємництва.

1. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 №4616-VI // zakon.rada.gov.ua.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: Указ Президента України від 8.06.2012 №389 // president.gov.ua.
3. Про внесення змін до Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України 24.10.2007 №1251 // zakon.rada.gov.ua.
4. Меморандум про партнерство та співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Українським союзом промисловців та підприємців від 4.04.2014 // www.ukrautoprom.com.ua.
5. Про детективну діяльність: Проект Закону України // www.ligazason.ua.
6. Про дозвільну систему у сфері поведінки зі спеціально визначеними видами зброї: Проект Закону України // www.ligazason.ua.
7. Про зброю: Проект Закону України // www.ligazason.ua.
8. Про обіг зброї невійськового призначення: Проект Закону України // www.ligazason.ua.
9. Про охорону прав на комерційну таємницю: Проект Закону України // www.ligazason.ua.
10. Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб: Проект Закону України // www.rkv.dn.ua.
11. *Богун К.В.* Роль малого підприємництва в забезпеченні економічної безпеки держави // www.gusnauka.com.
12. *Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
13. *Васильців Т.Г.* Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
14. *Коваленко К.В.* Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект // www.nbu.gov.ua.
15. *Крутов В., Пилипчук В.* Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України: Аналітична доповідь. – К., 2011 // www.niss.gov.ua.
16. *Ляпін Д.В.* Державна політика розвитку малого підприємництва // Зелена книга малого бізнесу в Україні. – К., 2011. – С. 5–17.
17. *Стричак Г.В.* Формування системи управління економічною безпекою малого підприємництва в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.– 2009.– №1. – С. 1–5.
18. *Ткач В.О., Камушков О.С.* Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємства // www.archive.nbu.gov.ua.
19. *Фастовець А.А.* Фінансова безпека малого підприємництва та умови її забезпечення // Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, підприємство, регіон, держава: Збірник тез доповідей міжнар.-наук.-практ. конф. (6–7 жовт. 2011 р., Полтавський ун-т економ. і торг.). – Полтава, 2011. – С. 360–362.
20. *Філіппова С.В., Дашковський О.С.* Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства // Економіка: реалії часу. – 2012.– №2. – С. 17–21.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2014.